

Miernik, Iwona

Sprawozdanie z konferencji naukowej w Kielcach "Wieś w PRL"

Dzieje Najnowsze 35/3, 249-251

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z konferencji naukowej w Kielcach „Wieś w PRL”

Organizatorem konferencji, która odbyła się 28 maja 2003 r. był Instytut Historii Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach. Inicjatorzy postawili sobie ambitne zadanie wyjścia w swych referatach poza okres chronologiczny zamykający się 1956 r. Uznali bowiem, iż dzieje stalinizmu na wsi polskiej były już tematem wielu poważnych monografii historycznych i stan wiedzy na temat losów wsi i chłopów w latach 1945-1956 jest stosunkowo niezły. Stąd rodzi się coraz pilniejsza potrzeba badań podobnej problematyki w okresie Polski gomułkowskiej czy gierkowskiej. Nieprzypadkowo więc dobór uczestników konferencji był tak pomyślany, aby możliwe stało się przynajmniej częściowe wypełnienie tej ewidentnej luki badawczej lub przynajmniej wskazanie możliwości analiz naukowych tak zarysowanej problematyki na podstawie znajomości zasobów źródłowych przez autorów referatów.

W imieniu organizatorów gości konferencji powitał rektor Akademii Świętokrzyskiej prof. dr hab. Adam Massalski. Pierwszy wygłosił swój referat pt. *Wieś polska wobec kryzysów społeczno-politycznych PRL 1956-1980* dr Łukasz Kamiński z Uniwersytetu Wrocławskiego. Wskazał w nim przede wszystkim na trudności znalezienia w dostępnej bazie źródłowej informacji na temat stosunku chłopów do takich wydarzeń, jak Marzec '68 czy Grudzień '70. Na wsi nie zanotowano masowych wystąpień, które by mogły służyć jako świadectwo wyraźnie określonego stosunku do tych kryzysów społeczno-politycznych. To, co wiemy na ten temat, pochodzi głównie z dokumentacji wytworzonej przez odpowiednie służby Ministerstwa Spraw Wewnętrznych czy struktury partyjne (meldunki Wydziału Organizacyjnego KC PZPR). W tej sytuacji historycy poczynili stosunkowo najwięcej ustaleń na temat przebiegu Października '56 na wsi, który nie ograniczył się tylko do ruchu rozwiązywania spółdzielni produkcyjnych, ale również miał swój wpływ na zaostrenie stosunków między lokalnymi strukturami PZPR i ZSL czy krytykę pracy Gromadzkich Rad Narodowych (doprowadzało to niekiedy do odwoływania ich składów przez zebrania wiejskie). Na uwagę zasługuje wprowadzone przez autora do obiegu naukowego pojęcie ekonomiki oporu społecznego i posługiwanie się — wzorem niektórych warszawskich historyków młodego pokolenia — określeniem „mała destabilizacja” w odniesieniu do czasów gomułkowskich.

W następnym referacie prof. dr hab. Dariusz Jarosz (Akademia Świętokrzyska w Kielcach i Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie) mówił o świecie instytucji wiejskich w oczach chłopów w latach 1956-1970. Podstawą źródłową poczynionych ustaleń stały się biuletyny korespondencji, jaka wpływała ze wsi do Polskiego Radia w tym okresie. W latach 1957-1969 na sto kilkadziesiąt tysięcy listów kierowanych przez słuchaczy do tej instytucji nadawcami około 35% byli chłopci. D. Jarosz ustalił, że wśród instytucji wiejskich, których działalność wzbudzała najwięcej komentarzy chłopskich znajdowały się niezmiennie Gminne

Spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”, Państwowe Gospodarstwa Rolne oraz Gromadzkie Rady Narodowe. O ile korespondencja na temat PGR-ów zawierała głównie skargi ich pracowników i wyjaśnienia organów nimi zarządzających, to częstotliwość poruszania w chłopskiej epistolografii kwestii funkcjonowania dwóch pozostałych instytucji jest uderzająca. Katalog zarzutów wobec władzy gromadzkiej uległ w latach 1956-1970 większym zmianom. Obok listów tzw. gospodarskich, często zbiorowych, zwracających uwagę na bolączki w jej pracy i tych, które wyrażały prośby o załatwienie konkretnych spraw, najliczniejszą część tej korespondencji stanowiły anonimy na temat kumoterstwa, łapownictwa, pijaństwa i „amoralnej” postawy członków „aparatu radzieckiego”.

W tym samym nurcie badawczym mieścił się referat dr. Grzegorza Miernika z Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, który mówił o problemach wsi i chłopów w listach kierowanych do Biura Listów i Inspekcji KC PZPR w latach 1958-1970. Z ustaleń referenta wynikało, iż korespondencja chłopska do tej instytucji była mniej liczna niż do Polskiego Radia. Podobny był jednak jej charakter — dominowały indywidualne lub zbiorowe skargi na funkcjonowanie wiejskich instytucji. Ponadto nadawcy pisali m.in. o ukrywaniu ziemi i fikcyjnym podziale gospodarstw, odszkodowaniach Państwowego Zakładu Ubezpieczeń (PZU), świadczeniach na rzecz państwa, problemach budownictwa i kredytów, obrocie ziemią, klasyfikacji i pomiarach gruntów, melioracji i zdawaniu gospodarstw na warunkach rentowych.

Dr hab. Stanisław Stępka (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego — Akademia Rolnicza w Warszawie) poświęcił swój referat postawom i zachowaniom chłopskim wobec groźby kolektywizacji rolnictwa w latach 1956-1970. Autor przekonująco udowodnił, iż co prawda ekipa władzy kierowana przez Władysława Gomułkę w październiku 1956 r. dała przyzwolenie na rozwiązywanie spółdzielni produkcyjnych, ale bynajmniej nie oznaczało to odejścia od komunistycznej wizji socjalizacji rolnictwa. Próbowano ją realizować w innej formie. Referent ciekawie udokumentował tezę, iż chłopska ostrożność, a częstokroć niechęć wobec inicjatywy tworzenia kółek rolniczych miała u swego podłoża obawy o to, iż stać się one mogą nową formą kolektywizowania wsi. S. Stępka wskazał ponadto na inne elementy Gomułkowskiej polityki rolnej, które z tych samych powodów budziły chłopskie obawy. Z jego ustaleń wynikało, iż chłopci w analizowanym okresie mieli zakodowaną nieufność do państwa, ukształtowaną głównie w wyniku doświadczenia kolektywizacyjnego. O tym, jak ważny był to wyznacznik chłopskiego myślenia o państwie, świadczyła — oprócz cytowanych przez S. Stępkę opinii na temat kółek rolniczych — niezwykle nerwowa reakcja wsi na wprowadzenie w 1968 r. nowych ustaw rolnych, przewidujących m.in. możliwość przejmowania przez państwo gospodarstw zaniedbanych.

Dr Ryszard Gryz (Akademia Świętokrzyska w Kielcach), zajmujący się od lat problematyką stosunków państwowo-kościelnych w okresie powojennym, wygłosił referat zatytułowany *Budownictwo sakralne na polskiej wsi w latach 1956-1970. Wybrane problemy*. Przedstawił w nim meandry polityki państwa wobec budownictwa kościelnego w tym okresie. Wskazał na fakt, iż udzielanie pozwoleń na budowę nowych kościołów i kaplic było jednym ze znaczących przejawów popaździernikowej odwilży. Kierownictwo Episkopatu, korzystając z pomyślnej koniunktury politycznej, wspierało inicjatywy lokalne zmierzające do zwiększenia liczby obiektów sakralnych. Z czasem owa polityka liberalizacji w tym zakresie ustąpiła miejsca twardemu i nieprzejednanemu kursowi komunistów, co doprowadziło do wielu konfliktów społecznych, w tym najbardziej znanego w Nowej Hucie w 1960 r. Szczególnie ciekawym fragmentem referatu dr. R. Gryza był ten, który opisywał, przybierające różne formy, strategie lokalnych społeczności, zmierzające do ominięcia lub pokonania zakazów, pętających oddolną inicjatywę budowy kościołów. Co ciekawe, często w tym dziele były one wspierane przynajmniej przez nie-

ZYCIE NAUKOWE

których przedstawiciele władz państwowych w terenie, co jeszcze raz dowodzi, że relacje między władzą a społeczeństwem były skomplikowane i wcale nie takie jednoznaczne. Opierały się nie tylko na antagonizmie, ale również na różnych strategiach przystosowania.

Wreszcie należy wspomnieć o referacie wygłoszonym przez prof. dr. hab. Stefana Iwaniaka, który przedstawił zmiany w uwarstwieniu i postawach chłopów w południowo-wschodniej Polsce w latach 1945-2000. Wystąpienie to należy zakwalifikować do kategorii refleksji czynionych przez historyka, który dziejom wsi na Kielecczyźnie poświęcił bodaj największą część swego dorobku naukowego. Prof. Iwaniak polemizował z „czarnym” obrazem wsi i losu chłopów, jaki jego zdaniem wyłaniał się z niektórych referatów wcześniej wygłoszonych, wskazywał na ważne elementy postępu cywilizacyjnego, jaki dokonał się na wsi kieleckiej w okresie PRL.

Konferencję zakończyła żywa dyskusja, w której uczestniczyli nie tylko sami referenci, ale również zgromadzona publiczność. Wymiana poglądów była wielowątkowa i dlatego trudno ją pokrótce scharakteryzować. Jednym z ciekawszych jej wątków była polemika na temat stosunku chłopów do państwa komunistycznego po 1956 r. Czy chłop polski w tym okresie był w swej masie antykomunistyczny? Czy oznaczało to, że równocześnie byli przeciwko PRL jako konkretnej formie państwowej?

Jaki był ich stosunek do państwa na tle innych grup społecznych? Czy „kochali” PRL bardziej niż robotnicy czy inteligenci, a jeżeli tak, to dlaczego? — to tylko niektóre z pytań, na które szukano odpowiedzi.

Stwierdzenie, iż konferencja była naukowo ciekawa (materiały mają ukazać się drukiem) w tym wypadku nie jest bynajmniej jedynie rytualnym zwrotem grzecznościowym. Referaty, w większości oparte na rzetelnej kwerendzie archiwalnej, są dobrym wstępem do dalszego wysiłku w dziele badania wsi polskiej po 1956 r., który należy jak najszybciej podjąć.

Iwona Miernik
Skarżysko-Kamienna